

dynastii władców Rusi. Sporny jest udział Normanów, czy ściślej – Waregów w powstaniu i organizacji państwowości ruskiej.

Tereny późniejszej Rusi zostały dopiero w VIII w. zdobyte przez Słowian przybyłych prawdopodobnie z górnego dorzecza Wisły, czyli z terenów południowej Polski. Przedtem tereny Rusi zamieszkiwały różne ludy. Między VIII a III stuleciem p.n.e. zamieszkiwali je Scytowie. Na przełomie tysiącleci panowali tu Sarmaci i Goci. W IV i V w. tereny te zajęli przybyli z Azji Centralnej Hunowie, a następnie Bułgarzy. Bezpośrednio przed przybyciem Słowian obszar ten zamieszkały był prawdopodobnie przez germańskie plemiona Rusów. Lew Gumilow przestrzega, by nie mylić Rusów z Waregami, ci ostatni bowiem dokonali swoich wypraw na ziemię „ruskie” dopiero w IX w., Rusowie zaś znani są historykom już w VI w. (Gumilow 1997: 47).

Elitą polityczną tego państwa byli początkowo Waregowie. Pierwsza wzmianka o Rusi (Ros) pochodzi z 839 r., a jej autorem był arabski kronikarz Ibn-Churadadbeh – dotyczy ona władztwa właśnie Waregów. Waregowie szybko jednak zeslawizowali się. Początkowo ich głównym ośrodkiem była Ładoga Wielka nad jeziorem Ładoga, a później – Nowogród Wielki.

Normańskie (wareskie) pochodzenie państwowości ruskiej bogato dokumentuje w swym dziele poświęconym tej tematyce Henryk Paszkiewicz (1996). Obecności czynnika normańskiego w powstaniu państwowości ruskiej nikt nie zaprzecza, autorzy rosyjscy, zwłaszcza piszący w czasach radzieckich, podnosili jednak tezę, iż przed wkroczeniem na ten teren Waregów istniały już plemienne związki o charakterze państwowym i Waregowie nie odegrali roli decydującej w kształtowaniu się państwowości ruskiej.

Zdaniem Paszkiewicza, głównym czynnikiem sławizacji różnych plemion, z którymi Słowianie zetknęli się na tych terenach, był fakt posiadania przez nich własnego piśmiennictwa, stworzonego w IX wieku przez Cyryla i Metodego. Paszkiewicz pisze:

Nie należy zapominać, że zanim normańscy Waregowie osiedli ostatecznie w Kijowie (połowa X wieku), obrządek Cyryla i Metodego utrwalił się wśród Polan. Pozostanie wielkopomną zasługą obu misjonarzy, że z mowy Słowian uczynili język pisany, przystosowany przede wszystkim, ale nie wyłącznie do potrzeb liturgicznych. Rozwój chrześcijaństwa na wschodzie oznaczał równocześnie rozwój języka słowiańskiego. Ten fakt dał Słowianom kapitalną przewagę nad najeźdźcami – Waregami i Litwinami (1996: 302)¹.

Charakter narodowy dawnej Rusi jest ciągle przedmiotem sporu. Historycy rosyjscy traktują Rosję moskiewską jako prostą kontynuację tradycji narodowej i politycznej dawnej Rusi. Historycy ukraińscy i białoruscy skłonni są widzieć

¹ Rzecz w tym, iż w Wielkim Księstwie Litewskim (WKL) językiem „urzędowym” był język staroruski. W tym języku sporządzano państwowe dokumenty. 90% mieszkańców WKL stanowili „Rusini”.

Ruś jako swoistą federację „narodowych” organizmów państwowych: ukraińskich i białoruskich. Białorusini jako pierwsze „niepodległe” państwo białoruskie skłonni są traktować Księstwo Połockie, zajmujące północną część dzisiejszej Białorusi, z Mińskiem włącznie. Niezależni historycy, tacy jak cytowany tu H. Paszkiewicz, czy Andrew Wilson, uważają jednak, iż rozbitcie dzielnicowe Rusi Kijowskiej było zjawiskiem typowym dla Europy w tym okresie rozwoju społeczeństw feudalnych i miało charakter dynastyczny, a nie etniczny. Podobne poglądy wyrażają też niektórzy historycy białoruscy (Zauralski 1989; Wilson 2002). Poszczególne księstwa dzieliły się i łączyły bez jakiegokolwiek względu na charakter etniczny zamieszkującej je ludności. Zawartość tekstów literackich z tego okresu, takich jak *Słowo o pułku Igora* czy liczne kroniki, wskazuje jednak wyraźnie, iż również w okresie rozbitcia dzielnicowego Rusi Kijowskiej istniała wyraźna świadomość jedności politycznej, religijnej i kulturowej „ruskiej ziemi”. Paszkiewicz w swym studium początków Rusi śledzi ideologiczną konotację pojęcia „Ruś” na przestrzeni 250 lat od panowania Włodzimierza Wielkiego do najazdu Tatarów. Konstatuje on występowanie w tym czasie dwóch desygnatów tego pojęcia: geograficznego i religijnego. Po skrupulatnym przesłedzeniu źródeł stwierdza:

Kroniki z interesującego nas okresu pozwalają ustalić fakt niewątpliwy, że „Rusią” w znaczeniu geograficznym była ziemia kijowska (wraz z perejasławską i czernihowską). Halicz i Wołyń, Smoleńsk i Połock, Murom i Riazan, Rostów, Suzdał i Włodzimierz nad Kłazmą, Wielki Nowogród ani siebie nie uważały, ani ich nie uważano za „Ruś” (Paszkiewicz 1996: 13).

Poza tym znaczeniem Ruś ma w omawianym okresie znaczenie religijne – oznacza wszystkich wyznawców Kościoła wschodniego podległych metropolicie ruskiemu (kijowskiemu). Byli to ludzie „ruskiej wiary” (tamże: 14).

Z punktu widzenia rozwoju „ruskiej idei” szczególnie interesujące są konstatacje Paszkiewicza dotyczące zamiennie używanych trzech pojęć – *wiera*, *ziemia* i *jazyk*. Są to właściwie synonimy. Ludzie „ruskiej wiary”, „ruska ziemia” i „ruski język” oznaczają to samo: wyznawców „ruskiego” Kościoła. Zwłaszcza interesujące jest tu znaczenie pojęcia *jazyk*. Autor ten przytacza obszerną dokumentację na poparcie tezy, iż określenie „ludzie języka ruskiego” w dokumentach ruskich z X-XIII w. wcale nie oznaczało ludzi mówiących językiem „ruskim”, czyli wschodniosłowiańskim. Oznaczało ono chrześcijan obrządku cyrylometodiańskiego. Ruskie określenie pogan jako *jazyczniki* brzmiało pierwotnie *inojazyczniki* – ludzie innego języka, czyli innej wiary. Oto jeden z dowodów, przytoczony przez Paszkiewicza:

Opowiada Nestor (pod r. 983) jak to dwóch Waregów w Kijowie, ojciec z synem wołało życie poświęcić, niż zaprzeczyć się Chrystusa. Pateryk kijowski zachował wiadomość o męczeńskiej śmierci biskupa rostowskiego, Greka Leoncjusza (Leontego), który, przez